

УДК 316.612

І. П. КРИНИЦЬКА

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЇ НАПРАВЛЕНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТІ

У статті визначено принципи здійснення направленої соціалізації особистості у сфері вивчення соціальних проблем/феноменів/явищ з використанням інтерактивних методів. Серед основних методів, які подано для розгляду, – тренінгові технології, гра й драма, коучингове консультування. Окреслено поняття тренінгових технологій як форми навчання, що передбачає якісну практичну складову. Драматизацію охарактеризовано як метод виховання, що здійснюється шляхом використання досвіду особистості в презентації певних проблем/явищ, проживання ситуацій. Описано сутність фреймінгу соціальної проблеми, що закладається як певна модель, яку використовують для фокусування явища/проблеми. Розкрито основні принципи коучингового консультування, яке дає змогу побудувати схематичну модель мотивації навчання.

Ключові слова: направлена соціалізація, інтерактивні методи, тренінгові технології, драматизація, коучинг.

Життєвий цикл людини включає неперервний процес соціалізації. Інтеграція в соціум великою мірою залежить від здобутого знання та досвіду й може бути неконтрольованою чи контрольованою (направленою). Способи й методи виховання та навчання, які застосовують, зокрема в освіті, можуть стати основою для здійснення направленої соціалізації особистості відповідно до конкретних запитів і завдань.

Сьогодні в Україні, за даними Державної служби статистики, налічується 3815 тис. школярів, 217,3 тис. студентів ВНЗ II–III рівнів акредитації, 1369,4 тис. студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації, які навчаються в установах формальної освіти (школи, ВНЗ)¹ [4], за винятком тих осіб, які здобувають знання чи навички у сфері неформальної освіти. Ці установи є потужними агентами соціалізації й можуть професійно здійснювати ті чи інші аспекти соціалізації.

Питання соціалізації особистості досліджували Д. Белл, І. Бех, А. Капська, І. Кон, А. Маслоу, Дж. Мід, А. Мудрик, А. Сиротенко, Б. Скінер та багато інших науковців, які розкрили етапи, особливості соціалізації осіб різного віку з урахуванням факторів різного рівня, водночас маловивченим є питання здійснення направленої соціалізації особистості, зокрема шляхом використання інтерактивних методів навчання та виховання. І якщо теоретичне обґрунтування цих методів представлено, то практичне їх застосування вимагає конкретних навичок фахівців. Сьогодні у сфері освіти простежується пережиток класичної системи навчання. Ці процеси значно впливають на презентацію соціальних проблем і явищ, що є ключовим на етапі їх подальшого сприйняття.

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Метою статті є визначення особливостей використання інтерактивних методів навчання/виховання для презентації знання, сучасних соціальних проблем і явищ, їхнього дискурсу, закріплення їх сприйняття особистістю.

Соціалізація – процес входження індивіда в суспільство. Прийнято вважати, що, з одного боку, соціалізація – це двосторонній процес, який включає в себе засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, з іншого – це процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності. Важливий вплив на соціалізацію особистості справляє сім'я, проте, не варто виключати впливу освітніх інститутів і діяльності. Виділяють ряд функцій, що є значущими в процесі соціалізації особистості, а саме: фізичний та емоційний розвиток людини; розумовий розвиток, що визначає міру залучення до культури на всіх етапах соціалізації; оволодіння соціальними нормами; формування фундаментальних цінностей орієнтації людини у сферах міжособистісних відносин, від яких залежить її стиль життя [1, с. 195–196].

Соціалізація відбувається протягом усього життя й включає некеровані процеси, події та явища, а також ті, які можна визначити. Направлена соціалізація означає, що певні процеси соціалізації та сприйняття можна скерувати. За допомогою методів навчання й виховання цей процес набуває свого послідовного алгоритму. Водночас вагомим у ньому є використання не лише описової та статичної презентації знання про факти і явища, а й проживання ситуацій через набуття конкретного досвіду, компетенцій чи навичок. Актуальним питанням є визначення меню інтерактивних методів, які дадуть змогу заглибитися в смислову структуру явищ та процесів, які розглядаються крізь призму інтерпретації їх особистістю. Серед інтерактивних методів навчання, які пропонуємо як базові для здійснення стратегії направленої соціалізації, – тренінг, гра та драма, коучинг.

Інтерактивне навчання – це сукупність технологій, стандартного комплексу методично описаних і послідовно впроваджених дій та процедур, результатом яких є досягнення запланованої мети. Інтерактивні технології передбачають особливий багатосторонній тип комунікації, а інтерактивне спілкування сприяє активізації індивідуальних розумових процесів [6, с. 28], що якісно впливає на засвоєння знань.

Під час використання інтерактивних методів у відтворенні презентації явищ особистість стає суб'єктом і активним учасником процесу навчання чи сприйняття інформації. Спрямованість насамперед на набуття досвіду або ж компетенцій, як професійних, так і м'яких (реальних), дасть змогу особистості бути більш динамічною й гнучкою.

Поняття тренінгу походить від англ. training ← train – навчати, це форма навчання, яка передбачає якісну практичну складову. Відповідно до позиції С. Торпа, Дж. Кліффорда, «тренінг – це процес, через який особа вчиться нового вміння чи аспекту знання» [8, с. 18]. Тренінг – це практична складова навчання, що дає змогу якісно на високому рівні працювати з трьома взаємопов'язаними феноменами: людиною (особистістю), групою (колективом) й організацією [2, с. 11].

Під час тренінгу часто використовують метод проектування, що, у свою чергу, «передбачає системне й послідовне моделювання тренувального розв'язання проблемних ситуацій, які вимагають від учасників освітнього процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розроблення оптимальних шляхів їх розв'язання... Тренінгові технології сприяють: розвитку сили волі, цілеспрямованості особистості, адаптації їх до напруженої праці та самовдосконалення; виявленню сильних і слабких сторін кожної особистості; формуванню почуттів обов'язку та відповідальності; зіставленню запланованих цілей з власними можливостями та навчанню способів поведінки, типових для людини з високорозвиненою особистою мотивацією» [13, с. 193–195], що визначає ключові позиції щодо суспільства/процесів/явищ.

Теорії соціодрами представлені в працях І. Гофмана, Я. Морено, К. Спрага та ін. До цих праць можемо додати методика форум-театру А. Боаля. Завдяки теоретичним розробкам учених знаємо, що гра має не лише терапевтичну чи корекційну функцію в роботі з особистістю, а також є індикатором презентації соціальної проблеми. Отже, такі методи, як соціодрама, форум-театр, можуть бути ефективними інструментами соціалізації особистості, методами конструювання, відтворення соціальної проблеми, особливо враховуючи можливість застосування демонстрації феноменів і явищ на основі власного досвіду та їхньої соціальної інтерпретації.

В авторському розумінні тренінг та драма/гра характеризуються як акт символічної взаємодії, зміст якої зумовлений соціальною інтерпретацією, що можна визначити через складові структури свідомості особистості:

- когнітивну складову, що забезпечує знання про особливості явища, канали поширення інформації про нього;
- оціночну складову, за допомогою якої інтерпретується оцінка соціальної проблеми/явища, її допустимість у суспільстві;
- конативну складову, що визначає готовність до дії-протидії стосовно явища.

Ці складові лежать в основі розуміння та сприймання соціальних проблем чи явищ, в яких можна закласти категорію й оцінку проблеми/явища чи ставлення до нього.

Тренінги та драматизація або ж драма в тренінгу в ставленні до соціальних проблем/явищ буде визначати їхню інтерпретацію через досвід особистості або ж конструювання нового досвіду. Під час програвання ситуацій особистість сприймає соціальну проблему за принципом «тут і зараз» відповідно до того, як вона була задана чи проінтерпретована акторами. Таким чином, особистість може закодувати значення свого досвіду, граючи роль свою чи «іншого» у співвідношенні до зовнішнього світу або власних переживань. Сутність принципу «тут і зараз» застосовують у теоріях феноменології досвіду (А. Шюца) та психодрамі (Я. Морено), коли йдеться про перепроживання ситуації, що можна використати як теоретичне підкріплення базових підходів до принципів здійснення соціалізації.

Систематичне, методичне спостереження за грою особистості чи групи осіб через вербальну й невербальну комунікацію дає можливість іде-

нтифікувати соціальну проблему, конкретне знання в певній групі, у контексті соціальних зв'язків цієї групи із зовнішнім середовищем. Відповідно за основу аналізу потрібно брати конкретне повідомлення, яке презентує об'єкт дослідження та дискурс інтерпретації проблеми, що подається за допомогою символів, фраз, поведінки, враховуючи те, яке значення та яка інтерпретація були закладені в основу повідомлення. Звичайно, на цьому етапі треба поставити питання, наприклад, репрезентації значення дискурсів проблеми і їхньої інтерпретації в кожному конкретному випадку.

Однією з ключових проблем інноваційного процесу навчання й виховання є виявлення та обмін знаннями між різними групами [16, с. 303], а використання ігрових методів під час навчання/виховання дає можливість простежити не лише статичне ставлення особистості до проблеми, а й глибокі детермінанти тих чи інших дій, через які під час виконання драматичної гри презентується ставлення до подій і визначається мотивація, дискурс розуміння явища та ставлення до нього крізь призму категорії мотивів наслідків [14, с. 119, 795].

Отже, соціалізація може здійснюватися через інтерпретацію подій під час програвання ситуацій, враховуючи досвід індивіда, його сприйняття. Водночас колективні досвіди можуть надати соціальній проблемі певного значення, визначити її нові смисли. Ці смисли несуть певне символічне повідомлення, дискурс якого інтерпретується індивідом (реципієнтом). Закладена через досвід соціальна інтерпретація проблеми набуде здатності визначати нормативність оцінки чи поведінки стосовно явища, що, у свою чергу, буде сприяти трансформації зовнішнього образу соціальної проблеми чи певного знання. Вивчення соціальних проблем і феноменів за досвідом є дуже ефективним, проте акумулювати досвід у знання не так просто [16, с. 304].

Під час конструювання чи моделювання ситуації (певної соціальної проблеми) відбувається соціальна комунікація актора (комуніката) з аудиторією. Така комунікація може мати кілька векторів інтерпретації події/ситуації/проблеми й буде визначатися відповідно до того, який саме фактор найперше вкладається в повідомлення. Водночас сукупність таких інтерпретацій реконструюють мікромодель масового суспільства, представляють гетерогенне утворення й презентують соціальне знання про проблему. Сприймаючи інформацію, члени аудиторії репрезентують власні соціальні статуси щодо конкретної проблеми.

Відповідно до соціодраматичного підходу кожна людина так чи інакше «розіграє» соціальну драму відповідно до тих соціальних позицій, які вона займає у структурі суспільства. Водночас соціальні позиції соціальних акторів мають відповідати їх соціальним ролям, пов'язаним з їх індивідуальним досвідом [5, с. 59].

Отже, під час використання методів тренінгу чи драми варто брати до уваги такі ключові елементи, на яких потрібно акцентувати:

- досвід як основа інтерпретації проблеми;
- суб'єктивні уявлення;

- створені образи;
- символи інтеракції;
- особливості проекції та моделювання соціальної проблеми.

Під час використання драматичних методів соціалізації потрібно, щоб актор відчував стан/подію, яку презентує, щоб вона була інтерпретацією його досвіду. Таким чином можна визначити сутність проблеми на більш глибокому рівні, прослідкувати травматичні події в житті особистості, визначити її пріоритети, мотивацію, цінності тощо.

Категорії, що формують смисли й уявлення про явище, супроводжують соціалізацію. У соціокультурному контексті феномен/процес/подія має чітко визначені смисли, що стосуються його поняття, інтерпретації в суспільній/індивідуальній свідомості. Адже можемо говорити про чіткі уявлення щодо феномена, його видів, способів та можливостей застосування, які нівелюються в кожному індивідуальному випадку, але все ж підтримуються культурною традицією виховання в кожній соціокультурній системі. Тут доцільно говорити також про фрейм конкретної соціальної проблеми.

Поняття фрейму було введено І. Гофманом, також концепцію фреймінгу досліджували й розробляли у своїх працях Дж. Лакофф, М. Мінський, Р. Бетфорд та ін. Фрейм є структурою даних для представлення стереотипної ситуації. З кожним фреймом асоціюється інформація різних видів [10]. Побутовий фрейм проблеми дає можливість представити структуру знання про явище як схематизацію досвіду покоління. Тому, досліджуючи феномен/проблему, зокрема в соціокультурному контексті, доцільно послуговуватися саме цим поняттям. Кожен із фреймів забезпечує імідж проблеми в ряді загальносуспільних уявлень та значень, а також забезпечує інтерпретацію соціальних обставин, що, у свою чергу, задає напрям превенції явища [9, с. 291]. Власне фрейми мають важливе значення в соціалізації особистості, оскільки забезпечують латентні канали передачі інтерпретативних контекстів явища. Оскільки соціалізація – процес історично зумовлений, то варто сказати, що ми послуговуємося набором фреймів, який передає ідентифікацію моделей поведінки, впливає на мотивацію, визначає нашу свідомість і формує оціночні уявлення щодо фактів та явищ, які нас оточують, а також визначають нашу поведінку, зокрема в тих ситуаціях, де не діють інші фактори. Ці фрейми накопичуються в процесі соціалізації, формуючи своєрідний архів визначених уявлень і мотивів покоління, що впливає на прийняття рішення. Фрейми конструюють наше уявлення про соціальне явище й разом із соціальним та індивідуальним досвідом формують знання про процеси й феномени.

Для формування м'яких компетенцій суб'єктів навчального процесу суттєвим є вивчення методів навчання й мотивації до навчання, що може забезпечити метод коучингу в освіті. Коучингове консультування – це система прийомів і методів консультування особистості, спрямованих на її успішний розвиток або досягнення успішної мети. Доцільність використання коучингу в освіті обґрунтовано в працях Н. Зирянової, Е. Парслоу, В. Пиркова, М. Рей та ін.

Коучинг є необхідним для вирішення трьох основних завдань: розширити кругозір особистості, щоб вона краще бачила свої проблеми, допомогти у вирішенні основних проблем/завдань (самостійно) і допомогти особистості стати кращою. Базовим у коучингу для стратегії освіти є визначення потенціалу особистості й усунення перешкод відповідно до моделі [12, с. 4–5]:

$$P = P - I$$

Продуктивність (Performance) =
= потенціал (Potential) – перешкоди (Interference)

Водночас значущим фактором цієї формули є мотивація особистості, що значно впливає на зменшуване – потенціал (Potential). Коучингове консультування включає розвиток і підтримку мотивації до навчання, що передбачає визначення спектра цінностей особистості, її основних цілей і бажання розвитку. Саме мотивація є визначальним рушієм у спрямуванні особистості до навчання, враховуючи суб'єктивне уявлення про власний успіх і його кінцеву мету. В освіті основною метою коучингу є підтримка наміру учасників навчального процесу самостійно здобувати знання й розвивати свій потенціал, навички [7, с. 47].

Мета коучингу – встановити тісний зв'язок із внутрішнім «Я» [3, с. 13]. Основними техніками є практичні заняття шляхом побудови ефективних запитань і відповідей. Завдяки інтегративним інтервенціям у процес розвитку й самоаналізу особистості коуч може визначити її навички та потреби [15, с. 4], через які можна ефективно вводити нову систему понять і значень для особистості.

Коучингове консультування дає змогу побудувати схематичну модель для мотивації в освітній діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення базових факторів ефективного навчання

Мотивація є базою для ефективного навчання, рушієм для сприйняття інформації, визначення конкретної установки до дії особистості, що потребує конкретної програми розвитку, яку забезпечує коучинг. Співвідно-

шення коучингу, інтерактивних методів та конкретної інформації визначається як інфраструктура для сприйняття знання й усвідомлення його значущості, що буде направляти соціалізацію особистості в певному напрямі/галузі тощо (рис. 2).

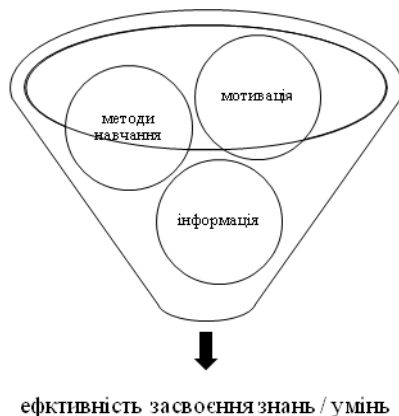

Рис. 2. Основні елементи ефективного навчання й виховання

Співвідношення цих складових має бути визначене в сучасній стратегії освіти та здійснене фахівцями в установах формальної й неформальної освіти, що мають результатом своєї діяльності ефективно засвоєні знання та вміння.

Ця стаття визначає принципи здійснення направленої соціалізації особистості у сфері вивчення соціальних проблем/феноменів/явищ з використанням інтерактивних методів, відображає важливість їхнього застосування як допоміжних методів навчання. Комплекс сучасних інтерактивних методів на теренах освітнього простору України дасть змогу забезпечити навчання й соціалізацію особистості через досвід, відповідно набуття соціальних навичок, забезпечить підкріплення процесу мотивацією особистості до здійснення власного розвитку.

У полі подальших дослідницьких пошуків актуальним має стати питання визначення логічного й послідовного алгоритму для розроблення конкретних методів здійснення направленої соціалізації з метою надання практичних рекомендацій усім учасникам навчально-виховного процесу.

Список використаної літератури

1. Береза В. Функції сучасної сім'ї. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2008. Вип. 137. С. 195–199.
2. Гольшев Г., Леванова Е., Соболева А. *Игра в тренинге. Личный помощник тренера*. Санкт-Петербург, 2012. 368 с.
3. Дауни М. *Эффективный коучинг: Уроки коуча коучей*. Москва, 2008. 288 с.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Ехало В. Социодраматическая концепция социализации личности. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 1999. № 4. С. 54–61.
6. Зимівець Н. Освітній тренінг як інтерактивна технологія діяльності корекційного педагога. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 4. С. 26–30.

7. Зырянова Н. М. Коучинг в обучении подростков. *Вестник практической психологии образования*. 2004. № 1. С. 46–49.
8. Торп С., Клиффорд Дж. Коучинг: руководство для тренера и менеджера. Санкт-Петербург, 2004. 224 с.
9. Климанська Л. Фреймінг мовного питання в Україні: технології проблематизації. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. Харків, 2012. Вип. 18. С. 290–296.
10. Минский М. Фреймы для представления знаний. Москва, 1979. 152 с. URL: <http://www.litmir.net/br/?b=134682&p=2/>
11. Пыркoв В. Коучинговий підхід в обучении старшекласників як технологія реалізації сучасного освіти. URL: <https://coachingineducation.ru/kouchingovuj-podxod-v-obucheniistarshklassnikov/>
12. Сорокоумов А. Что такое коучинг или попытка пролить свет на самое популярное и самое непонятное увлечение современных менеджеров и консультантов по управлению. *Управленческая культура организаций*. Москва, 2004. 41 с.
13. Шапран О. І., Шапран Ю. П. Проектні та тренінгові технології: їх сутність, різновиди та досвід використання у вищій школі. *Проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 12. С. 193–195.
14. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом : пер. с нем. и англ. Москва, 2004. 1056 с.
15. Ives Y. *Cox Flane Relationship Coaching: The Theory and Practice of Coaching with Singles, couples and parents*. London, 2015. 173 p.
16. Surówka-Marszałek D. Rola wiedzy w kreowaniu innowacji. *Historia i perspektywy nauk o zarządzaniu. Księga pamiątkowa dla uczczenia Jubileuszu 40-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Prof. zw. dr hab. Arkadiusza Potockiego*. Kraków, 2012. 447 s.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2017.

Криницькая И. П. Использование интерактивных методов воспитания как основа стратегии направленной социализации личности в образовании

Статья определяет принципы осуществления направленной социализации личности в области изучения социальных проблем/феноменов/явлений с использованием интерактивных методов. Среди основных методов, представленных для рассмотрения, – тренинговые технологии, игра и драма, коучинговое консультирование. Обозначены понятия тренинговых технологий как формы обучения, которая предусматривает качественную практическую составляющую. Драматизация характеризуется как метод воспитания, осуществляемый через использование опыта личности в презентации определенных проблем/явлений, проживание ситуаций. Описано сущность фрейминга социальной проблемы, что закладывается как определенная модель, которая используется для фокусировки явления/проблемы. Представлены основные принципы коучингового консультирования, которое позволяет построить схематическую модель мотивации обучения.

Ключевые слова: *направленная социализация, интерактивные методы, тренинговые технологии, драматизация, коучинг.*

Krynytska I. Usage of Interactive Methods as a Base of Strategy of Directed Socialization of a Personality in Education

The problem of personality's directed socialization is urgent in modern strategy of education. The aim of the article is to determine actuality of education interactive methods in the socialization process with the help of presentation, discourse of social problems and phenomena, acceptance of the latter by a personality and their consolidation.

The article considers the notion, main principles and functions of personality's socialization. The urgent problem of the process is the determination of interactive methods'

menu that allows deepening into the experience structure of phenomena and processes examined in the light of their interpretation by a personality.

Training technologies, a game and drama, coaching consulting are among the main methods presented.

The author determines the notion of training technologies as an educational form that expects a quality practical component. During the training the project method is often used and the latter «provides systematic and consecutive modeling of training problem situations' solutions».

Dramatization as an educational method is realized through the usage of a personality's experience in presenting specific problems/phenomena, and living the situations. Theories of social drama developed in the works of E. Goffman, J. Moreno, C. Sprag may be put into the base. Principles of the method of a forum theatre by A. Boal also may be added to the above mentioned works. Due to these theoretical researches we know that the game has not only a therapeutic or correctional function in the work with a personality but also is an indicator of a social problem presentation.

As the author understands a training and drama/game is characterized as an act of symbolic interaction, the contents of what is caused by social interpretation that may be determined through the components of the personality's consciousness structure: cognitive, conative and estimating. Systematic methodical observation of the personality's or group's game through verbal or nonverbal communication makes it possible to identify a social problem in the group in the context of social relations of the group with the environment. The game methods usage during the educational process allows following not only the static attitude of a personality to the problem, but also remote determinants of the events through what the attitude towards the events is presented and the motivation, discourse of phenomenon understanding is determined.

In such a way socialization may be realized through events' interpretation during situations performing, when the experience of an individual, his/her acceptance is being taken into consideration. At the same time the collective experience may add a specific meaning to a social problem, and determine its new sense. While using the training or drama method it is necessary to take into account and emphasize such key elements as follows: experience as a base of problem/phenomenon interpretation; subjective conceptions; created images; interaction symbols etc.

In the sociocultural context a phenomenon/process/event has clearly determined meanings that concern to its understanding, interpretation in social/individual consciousness. That is why we may also speak about the frame of a specific social problem that is considered as a certain model to focus the phenomenon/problem. The everyday frame makes it possible to present the structure of knowledge about it as schematization of generation consciousness. For socialization is a historically specified process it is necessary to mention that we use a set of frames, that transfers identification of behavioral models, influences motivation, forms estimating ideas about facts and phenomena surrounding us and determining our behavior, especially in the situations where other factors do not work.

Not only the presentation, reproduction and estimation of processes and phenomena but also soft competences' formation of a personality are important in the process of socialization. It is essential to direct motivation to studies and development provided with the method of coaching in education. To realize aims of strategies of education coaching is important in the process of determination of a personality's potential and removal of obstacles on the way of his/her development. Coaching consulting allows building a schematic model of motivation to studies.

Thus, the article determines principles of realization of a personality's directed socialization in the field of social problems/phenomena/occurrences studies with the help of interactive methods. The question of determination of a logical and consecutive algorithm has to become topical in further researches in order to develop specific methods of directed socialization realization.

Key words: directed socialization, interactive methods, training techniques, dramatization, coaching.